

Kognitivne strategije učenja i poučavanja u radu s djecom s posebnim potrebama

Kontrec, Sabina

Master's thesis / Diplomski rad

2019

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Pula / Sveučilište Jurja Dobrile u Puli**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:137:110158>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-02-03**

Repository / Repozitorij:

[Digital Repository Juraj Dobrila University of Pula](#)

Sveučilište Jurja Dobrile u Puli

Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti

SABINA KONTREC

**KOGNITIVNE STRATEGIJE POUČAVANJA I UČENJA U RADU S DJECOM S
POSEBNIM POTREBAMA**

Diplomski rad

Pula, lipanj, 2019.

Sveučilište Jurja Dobrile u Puli
Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti

SABINA KONTREC

**KOGNITIVNE STRATEGIJE POUČAVANJA I UČENJA U RADU S DJECOM S
POSEBNIM POTREBAMA**

Diplomski rad

JMBAG: 0303050788, redoviti student

Studijski smjer: Integrirani preddiplomski i diplomski učiteljski studij

Predmet: Didaktika

Znanstveno područje: Društvene znanosti

Znanstveno polje: Pedagogija

Znanstvena grana: Didaktika

Mentor: Doc.dr.sc. Sandra Kadum

Pula, lipanj, 2019.

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

Ja, dolje potpisani _____, kandidat za magistra _____ovime izjavljujem da je ovaj Diplomski rad rezultat isključivo mogega vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima te da se oslanja na objavljenu literaturu kao što to pokazuju korištene bilješke i bibliografija. Izjavljujem da niti jedan dio Diplomskog rada nije napisan na nedozvoljen način, odnosno da je prepisan iz kojega necitiranog rada, te da ikoji dio rada krši bilo čija autorska prava. Izjavljujem, također, da nijedan dio rada nije iskorišten za koji drugi rad pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili radnoj ustanovi.

Student

U Puli, _____, _____ godine

IZJAVA

o korištenju autorskog djela

Ja, _____ dajem odobrenje Sveučilištu Jurja Dobrileu Puli, kao nositelju prava iskorištavanja, da moj diplomski rad pod nazivom _____

_____ koristi na način da gore navedeno autorsko djelo, kao cjeloviti tekst trajno objavi u javnoj internetskoj bazi Sveučilišne knjižnice Sveučilišta Jurja Dobrile u Puli te kopira u javnu internetsku bazu završnih radova Nacionalne i sveučilišne knjižnice (stavljanje na raspolaganje javnosti), sve u skladu s Zakonom o autorskom pravu i drugim srodnim pravima i dobrom akademskom praksom, a radi promicanja otvorenoga, slobodnoga pristupa znanstvenim informacijama.

Za korištenje autorskog djela na gore navedeni način ne potražujem naknadu.

U Puli, _____ (datum)

Potpis

SADRŽAJ

1. UVOD	1
2. KOGNITIVNE STRATEGIJE	2
3. PREPOZNAVANJE DJETETA S POSEBNIM POTREBAMA, PRILAGODBE, POSTUPCI I STRATEGIJE POUČAVANJA	4
3.1. Učenici s oštećenjem vida	6
3.2. Učenici s oštećenjem sluha	7
3.3. Učenici s poremećajem jezične komunikacije	9
3.4. Učenici s specifičnim teškoćama u učenju	10
3.5. Učenici s tjelesnim invaliditetom i kroničnim bolestima	14
3.6. Učenici sa sniženim intelektualnim sposobnostima	15
3.7. Učenici s poremećajem s autističnog spektra	16
3.8. Učenici s poremećajima u ponašanju	17
3.9. Daroviti učenici	19
4. INKLUZIJA UČENIKA S POSEBNIM POTREBAMA	23
4.1. Prednosti i koristi inkluzivnih grupa	24
5. KOMUNIKACIJA S RODITELJIMA	29
5.1. Strategije učinkovitog komuniciranja	30
6. INTERVJU	32
6.1. Istaživački intervju	32
7. INTERVJU PEDAGOGA	33

7.1. Zaključak provedenoga intervjua.....	40
8. ZAKLJUČAK.....	41
9. SAŽETAK.....	42
10. SUMMARY.....	43
11. POPIS LITERATURE KNJIGA.....	44
12. POPIS MREŽNIH IZVORA.....	45

1. Uvod

U današnje vrijeme sve više se pojavljuju i rađaju djeca s određenim vrstama posebnih potreba. Kognitivne strategije poučavanja i učenja namjenjene su učenicima s posebnim potrebama. One se prilagođavaju njihovim mogućnostima i daljnjem razvoju djeteta. Postoje brojne vrste djece s posebnim potrebama. U tu skupinu učenika s posebnim potrebama ubrajamo: učenike s oštećenjem vida, učenike s oštećenjem sluha, učenike s poremećajem jezične komunikacije, učenike sa specifičnim teškoćama u učenju, učenike s tjelesnim invaliditetom i kroničnim bolestima, učenike sa sniženim intelektualnim sposobnostima, učenike s poremećajem s autističnog spektra, učenike s poremećajima u ponašanju i darovite učenike. (Krampač –Grljušić i Marinić, 2007.)

Roditelji, a isto tako i učitelji, trebaju posjedovati niz kompetencija kako bi što lakše i uspješnije radili i napredovali u radu s takvom djecom. Svakom učeniku treba pristupati individualno, ovisno o njegovim potrebama. Za svaku vrstu posebnih potreba kod djece određene su metode, načini i kognitivne strategije učenja i poučavanja.

Inkluzija djece s posebnim potrebama od velike je važnosti i važno je da se provodi u svim oblicima. Ona ima veliki utjecaj na obitelj, učitelje, djecu i samu zajednicu. Omogućuje veću prilagodbu djeteta te bolje razumijevanje osoba s posebnim potrebama, što doprinosi njihovom boljem psihološkom i fiziološkom napretku. Uključivanje djece s posebnim potrebama pruža djetetu osjećaj pripadnosti i priznatosti u društvu. (Krampač –Grljušić i Marinić, 2007.)

Dobra komunikacija roditelja i učitelja i njihov zajednički rad oko djeteta postaje temelj za daljnji uspjeh i razvoj psihološkog i funkcionalnog razvoja djeteta. Postoje razne strategije komunikacije između roditelja i učitelja. U interesu škole je svakako napredak učenika i ono što je najbolje za njihove učenike. Upravo zato škole provode različite vrste intervjuja kako bi proveli brojna istraživanja. Njima žele utvrditi koje su to trenutne neželjene situacije koje u budućnosti valja ukloniti.

2. KOGNITIVNE STRATEGIJE

Strategija je skup postupaka kojima se želi postići određeni cilj. (Strategije učenja, URL:https://www.azoo.hr/images/stories/dokumenti/ravnateljimatelijali/Butorac_Strategije_ucenja.pdf) Kognitivne strategije učenja i poučavanja posebno su primjerene djeci s posebnim potrebama. One se prilagođavaju njihovom napretku i radu u nastavi. Njima se stječe sposobnost usvajanja i savladavanja određenog načina učenja za svaki nastavni predmet. Rad s primjenom kognitivnih strategija podrazumjeva brojne prednosti prilikom učenja. (Kognitivne strategije učenja, URL: <https://www.edukacentar.hr/EdukaJunior/Kognitivne-strategije-ucenja>)

Strategije učenja svjesni su kognitivni procesi kojima se informacije pripremaju za pohranu i integraciju s postojećim znanjem. (Strategije učenja, URL: https://www.azoo.hr/images/stories/dokumenti/ravnateljimatelijali/Butorac_Strategije_ucenja.pdf) Korištenje kognitivnih strategija u učenju i poučavanju u nastavi dovodi do jačanja kompetencija i sposobnosti učenika, povećavanja motivacije za učenjem i daljnjim napretkom, osigurava adekvatan emocionalni i psihosocijalni razvoj, pri čemu se poboljšava pamćenje, pažnja i ostale kognitivne sposobnosti.

Kao što je spomenuto, nekoliko je vrsta posebnih potreba u djece, primjerice: učenici s oštećenjem vida, učenici s oštećenjem sluha, učenici s poremećajem jezične komunikacije, učenici sa specifičnim teškoćama u učenju, učenici s tjelesnim invaliditetom i kroničnim bolestima, učenici sa sniženim intelektualnim sposobnostima, učenici s poremećajem s autističnog spektra, učenici s poremećajima u ponašanju i daroviti učenici. (Krampač–Grljušić i Marinić, 2007.) Sve vrste djece s posebnim potrebama iziskuju određenu kognitivnu strategiju, odnosno način na koji će im se prići i raditi s njima te tako doći do što boljeg postizanja odgojno-obrazovnih ciljeva.

Određena istraživanja pokazala su da djeca s posebnim potrebama češće od svojih vršnjaka iz razreda, upotrebljavaju neprikladne strategije pri rješavanju zadataka i problema zbog čega je njihov uspjeh na kraju odgojno-obrazovnoga procesa slabiji. (Montague, 1997).

Kako bi provedene kognitivne strategije bile što uspješnije, učitelj treba znati u kojem slučaju i zbog čega upotrijebiti određenu strategiju na djetetu s posebnim potrebama. Potrebno je obratiti pozornost na korake određene kognitivne strategije i upitati se postiže li se njima željeni rezultat.

Sve se više teži prilagodbi određenih kognitivnih strategija rada u odgojno-obrazovnome procesu kako bi se olakšao rad i kako bi djeca s posebnim potrebama postigla što veću učinkovitost u radu. Kod učenika s posebnim potrebama veliki je naglasak na sporije usvajanje određenih znanja i vještina, što je uzrok sporijem napredovanju takvih učenika od onih bez posebnih potreba. Greška u pristupu djeci s posebnim potrebama vidljiva je prije svega kod samih udžbenika koji nisu prilagođeni njihovim potrebama već su generalizirani za sve učenike. Jedna od kognitivnih strategija koja bi pomogla djeci s poteškoćama u razvoju bila bi prilagodba udžbenika upravo njihovim potrebama, no tu se postavlja pitanje ekonomske isplativosti uzimajući u obzir broj takvih učenika u školama. U današnje vrijeme brzog razvoja tehnologije, upravo u radu s djecom s posebnim potrebama trebalo bi primjeniti i iskoristiti novije kognitivne strategije poučavanja djece s posebnim potrebama. Djeca su vrlo često skloni korištenju tehnologije, i na taj način učiti i usvajati novo gradivo. Korištenjem i primjenom informacijsko-komunikacijskih tehnologija može se doći do velikog napretka djece s posebnim potrebama. Informacijsko-komunikacijske tehnologije možemo podijeliti na tri razine primjene: aplikacije edukativnog karaktera, aplikacije terapijsko-rehabilitacijskog karaktera i aplikacije komunikacijskog karaktera. (Suvremene strategije poučavanja i učenja djece s posebnim potrebama, URL: <https://pogledkrozprozor.wordpress.com/2008/09/28/suvremene-strategije-poucavanja-i-ucenja-djece-s-posebnim-potrebama/>)

Rad sa djecom s posebnim potrebama iziskuje mnogo napora i uloženog vremena u pripremu određenih materijala, no također pruža izrazito zadovoljstvo koje se pojavljuje nakon uspješne provedbe određene kognitivne strategije. Primjena prikladnih strategija učenja osigurava veći uspjeh u učenju i veću sigurnost u radu.

3. PREPOZNAVANJE DJETETA S POSEBNIM POTREBAMA, PRILAGODBE, POSTUPCI I STRATEGIJE POUČAVANJA

Svako dijete se međusobno razlikuje od drugoga po svojim intelektualnim i kinestetičkim vještinama, znanjima, sposobnostima da nešto učini, te, dakako, i po samome izgledu. Svako dijete je individua za sebe te kao takvo zaslužuje i posebnu prilagodbu. Razlike među djecom vidljive su te one proizlaze od obitelji u prvom redu, prethodnih iskustava te drugih čimbenika.

Svako dijete treba imati pravo na obrazovanje. Odgojno-obrazovni programi u školama trebaju uzeti u obzir spomenutu različitost svakog djeteta i njihove individualne potrebe.

Djeca uče tako da interakcijom s drugim ljudima dolaze do raznih spoznaja, znanja, vještina i sl. U današnje vrijeme postoje veliki broj poteškoća koje djeca mogu imati, kao što su: oštećenje vida, oštećenje sluha, brojna intelektualna oštećenja. Važno je pritom roditelji, odgajatelji, učitelji i cijela zajednica dođu do zaključka što mogu učiniti zajedno kako bi smanjili utjecaj ovih poteškoća na razvoj djeteta. U djecu s posebnim potrebama ubrajamo djecu s oštećenjem vida, djecu s oštećenjem sluha, djecu s poremećajem jezične komunikacije, djecu sa specifičnim teškoćama u učenju, djecu s tjelesnim invaliditetom i kroničnim bolestima, djecu sa sniženim intelektualnim sposobnostima, djecu s poremećajem s autističnog spektra, djecu s poremećajima u ponašanju i darovitu djecu. (Krampač –Grljušić i Marinić, 2007.)

Rad s djecom s posebnim potrebama iziskuje od učitelja cjeloživotno obrazovanje i učenje te napredovanje u pristupu i radu s djecom s posebnim potrebama. Brojnim učiteljima u školama takva djeca predstavljaju veliki izazov. Svaka vrsta poteškoće kod učenika s posebnim potrebama iziskuje znanje učitelja o uzrocima tih oštećenja, metodiku rada s takvom djecom, koje sprave i pomagala mogu pomoći u radu s takvom djecom. Učitelji trebaju pohađati brojne seminare i radionice te se informirati o određenoj poteškoći učenika u razredu. Vrlo su često djeca s posebnim potrebama izolirana iz društva svojih vršnjaka, te upravo učitelj treba imati veliku ulogu u shvaćanju takve situacije, te ostalim učenicima pobliže objasniti vrstu poteškoće koju učenik posjeduje. Učitelji trebaju biti iznimno oprezni i u upotrebi izraza kojima objašnjava razloge djetetove neuspješnosti u rješavanju određenoga zadatka ili

problema. Djeca nesupjeh u radu doživljavaju i prolaze na emotivnom i socijalnome području. (Zrilić, 2011.)

Svaka škola i ustanove za rani predškolski odgoj treba imati koordinatora za posebne odgojne-obrazovne potrebe. Ona djeca koja su imala priliku pohađati vrtić ili malu školu vjerojatno su već tamo prepoznata kao djeca s posebnim potrebama, no ne mora tome uvijek biti tako. Od odgojno-obrazovnih ustanova kao što su vrtići i škole očekuje se i traži da vode i bilježe sva postignuća svakoga pojedinog učenika. Ukoliko se ustanovi već u ustanovama ranijeg predškolskog obrazovanja da dijete posjeduje posebne potrebe, to je od velikog značaja za upis u osnovne škole. Nakon samoga upisa djeteta u osnovnu školu ono prolazi jednokratnu osnovnu procjenu. Procjena se koristi kako bi se za tu djecu izradio plan i program budućeg obrazovanja i odredio način vrednovanja takvih učenika. (Thompson, 2016.)

Kod prilagodba postupaka učenja djece s posebnim potrebama bitno je postupno uvoditi nove informacije, odnosno pružati informacije i to u manjim omjerima uz česta ponavljanja dosad naučenoga. Učitelj treba omogućiti učenicima praćenje tekstualnog sadržaja uz vizualni sadržaj (prikazivanje slika, ppt prezentacija i sl.) Pisani materijal treba prilagoditi učenicima s posebnim potrebama na način da se poveća font slova, prored, raspodjela ulomaka u manje cjeline i sl. Učeniku s posebnim potrebama treba omogućiti više vremena za obavljanje određenog zadatka ukoliko on to zatraži. Za vrijeme samoga rada dobro je češće raditi kraće pauze i odmoriti učenike. Tijekom rada učitelj treba biti dostupan svojim učenicima te im davati pravovremene informacije i upute za rad. Ukoliko učitelj primijeti da je djetetu s poteškoćama teško pratiti ritam rada, taj ritam treba prilagoditi njemu i način rada usporiti. Ishodi koji su planirani za jednu školsku godinu mogu se ostvariti do kraja određenog odgojno-obrazovnog ciklusa u osnovnim školama. (Prilagodbe pristupa učenja i poučavanja za učenike s teškoćama, URL: http://ss-obrtna-tehnicka-st.skole.hr/upload/ss-obrtna-tehnicka-st/images/static3/1150/attachment/Individualizacija_pristupa_i_metoda_poucavanja.pdf)

3.1. Učenici s oštećenjem vida

Prema istraživanjima broj ljudi s oštećenjem vida u Hrvatskoj je 5 800, dok u svijetu 314 milijuna ljudi ima neki tip oštećenja vida. U osobe s oštećenjem vida ubrajamo sljepoću i slabovidnost. (Statistički podaci o slijepim i slabovidnim osobama u svijetu, URL:<http://www.monokl.hr/savjet/statisticki-podaci-o-slijepim-i-slabovidnim-osobama-u-svijetu/1083/>)

Slijepi osobe služe se Brailleovim pismom. Učenici koji se svrstavaju u slijepi osobe vrlo je bitno uključiti u redovnu nastavu uz prilagodbu nastavnih sredstava.

U slijepi osobe ubrajamo one koje na boljem oku imaju ostatak vida do 0,05, dok u slabovidne osobe ubrajamo one koje na boljem oku imaju ostatak vida od 0,05 do 0,40. (Statistički podaci o slijepim i slabovidnim osobama u svijetu, URL: <http://www.monokl.hr/savjet/statisticki-podaci-o-slijepim-i-slabovidnim-osobama-u-svijetu/1083/>)

Gubitak vida ne znači samo gubitak jedne senzomotoričke funkcije već dovodi do slabljenja i motoričke funkcije djeteta. (Radetić–Paić, 2013.)

Vrlo bitno je ustanoviti koliki je stupanj oštećenja vida kod djece. Neka djeca imaju manji broj poteškoća koji se mogu ispraviti nošenjem naočala ili leća dok druga djeca imaju teži oblik oštećenja.

Prepoznati učenika s oštećenjem vida može se odvijati na više načina, možemo uočiti njegovu osjetljivost na jako ili prigušeno svjetlo, učenici koji imaju poteškoća u pisanim radovima (nemogućnost pisanja po linijama). Postoje i brojni fizički pokazatelji na oštećenje učenika koje možemo uočiti u radu s njima, a to su: crvenilo, trljanje očiju, suzne oči, škiljenje i sl. (Krampač –Grljušić i Marinić ,2007.)

Prilagodba samoga prostora djeteta vrlo je bitna jer utječe na njegov razvoj i napredak. Djetetov prostor treba biti jednostavan i sveden na minimalizam. Predmeti i druge stvari u djetetovoj okolini trebaju uvijek biti na istome mjestu, a dođe li do promjena potrebno je dijete obavijestiti o njima. U razrednom odjelu bitnu ulogu kod slabovidne djece ima i raspored sjedenja. Takvo dijete važno je postaviti u prve redove kako bi bio što bliži ploči i imao što bolji pregled. Kao što je bitno dijete

upoznati s učionicom, isto tako je vrlo bitno dijete upoznati i s ostalim prostorijama u školi te ih prilagoditi potrebama djeteta. (Krampač –Grljušić i Marinić ,2007.)

Učenici s oštećenjem vida također trebaju biti uključeni u redovni program u školama, no postoje brojne strategije poučavanja na koji način bi njima olakšali rad. Vrlo bitna stavka je naučiti dijete Brailleovom pismu koje je vrlo slično abecedi kako bi se djetetu olakšalo pisanje i čitanje. Učeniku s oštećenjem vida također je važno osigurati dovoljno vremena za rad i pritom ga ne ubrzavati zato što se Brailleovo pismo piše i do šest puta sporije nego vizualno pismo. U nastavi učitelj treba pročitati naglas sve ono napisano na ploči kako bi učenik s oštećenjem vida mogao zapisati i zapamtiti. Također korisna strategija je korištenje snimljene verzije knjiga i drugih audiovizualnih sadržaja. Verbalnu pohvalu kao i dodir poželjno je koristiti u radu kako bi se dijete ohrabrilo u njegovom radu. (Krampač –Grljušić i Marinić, 2007.)

3.2. Učenici s oštećenjem sluha

Pod oštećenje sluha ubrajamo gluhoću i naglušost. Prema brojnim medicinskim zaključcima gluhom djecom nazivaju se ona djeca koja se ne mogu u potpunosti služiti sluhom u govornom sporazumjevanju. Nagluhom djecom zovemo onu djecu koja su prvenstveno orijentirana na jezik i govor. Postoje tri vrste naglušosti: lagana, umjerena i teška. Pomoćno je sredstvo gluhih i nagluhih osoba znakovni jezik. Hrvatski znakovni jezik sustav je vizualnih znakova koji, uz pomoć posebnog položaja (oblika) šake, orijentacije, položaja i smjera pokreta ruke, tvore koncept odnosno smisao riječi. (Načini komunikacije, http://www.dodir.hr/hzj.php#.XOV4F_nrMgh)

Sluh, odnosno oštećenje sluha može se popraviti uz pomoć raznih slušnih pomagala. Slušna pomagala sastoje se od mikrofona, slušalice i pojačala. (Oštećenje sluha, URL: <https://bontech.hr/ostecenje-sluha/>) Ukoliko učitelj u svome radu uoči ili samo sumnja da dijete slabije čuje ili ima slične poteškoće od velike je važnosti provesti razgovor s roditeljima te ih uputiti u daljnji razgovor sa stručnjacima za taj problem. Postoje brojni simptomi na koje treba obratiti pažnju, a oni su: slab razvoj govora, dijete može u određenom trenutku govoriti ili vrlo glasno ili vrlo tiho, naginjanje glave

na jednu ili drugu stranu kako bi bolje čulo, nepristajanje na sudjelovanje u govornim aktivnostima što može dovesti i do izdvajanja u brojnim društvenim aktivnostima, pa na kraju i do izolacije i sl. (Krampač –Grljušić i Marinić ,2007.)

Svi navedeni simptomi ne moraju nužno biti vezani za oštećenje sluha kod djeteta, može se samo raditi o osobinama djeteta i sl.

Učenici s oštećenjem sluha također trebaju imati posebne uvjete u redovitoj nastavi i posebno prilagođen raspored sjedenja. Upravo zato učenici s oštećenjem sluha trebaju sjediti što bliže učitelju, a učitelj bi trebao stajati ili sjediti okrenut licem prema djetetu. Djetetu su vrlo bitne geste, izrazi i ekspresije lica ne samo učitelja, nego i drugih učenika, zato je vrlo važno da za vrijeme čitanja učitelj ne prekriva lice knjigom, ne priča za vrijeme pisanja na ploču i sl.

Postoje brojne strategije koje treba koristiti kod nagluhe djece u obrazovnom procesu. Učitelj u razrednom odjelu treba govoriti jasno, glasno, koncizno, te što više upotrebljavati slike kojima bi djetetu što bolje predočio ono o čemu govori. Također vrlo važno je takvo dijete staviti sjediti s djetetom koje čuje kako bi mu i ono pomoglo na određene načine. Pri davanju određenih uputa za rješavanje zadataka, potrebno je provjeriti je li dijete čulo i razumjelo. (Krampač –Grljušić i Marinić, 2007.)

Postoje i strategije poučavanja i učenja u radu s gluhom djecom. Kod takve djece njihovo je glavno sporazumno sredstvo jezik znakova i čitanje s usana. Jedna od najboljih strategija jest ta da učitelj nauči znakovni jezik te na taj način komunicira s djetetom. Također možemo djetetu osigurati i pisane kopije predavanja i sl. Od velike je važnosti komunikacija roditelja i učitelja s logopedom i liječnikom djeteta. (Krampač–Grljušić i Marinić, 2007)

3.3. Učenici s poremećajem jezične komunikacije

U poremećaj jezične komunikacije ubrajamo poremećaj glasa i poremećaj govora. Poremećaji glasa popraćeni su neprimjerenom visinom glasa, kvalitetom, glasnoćom ili trajanjem glasa. U poremećaje glasa također ubrajamo i mucanje. (Krampač–Grljušić i Marinić, 2007.)

Dijete s poremećajem jezične komunikacije prepoznat ćemo kada dijete izostavlja, zamjenjuje glasove u riječi, iskrivljeno izgovara određeni glas, muca, ima hrapavi govor ili ima govor bez promjena u tonalitetu, visini, jačini, trajanju i sl. (Krampač–Grljušić i Marinić, 2007.)

U slučaju djeteta s poremećajem u jezičnoj komunikaciji prilagodba rasporeda sjedenja u učionici nije potrebna.

Strategije poučavanja i učenja u radu s takvom djecom također imaju određene pomake u njihovom radu te su od velike važnosti. Bitno je kada dijete nešto govori pokazati zanimanje za ono što nam govori, a ne kako ono govori. Dijete treba poticati na što više razgovora i s njime razgovarati polako, smireno, razgovjetno i postepeno. Dijete treba pustiti da se bez prekidanja izrazi do kraja te pustiti dijete da samo završava rečenice bez obzira na to koliko će mu vremena za to biti potrebno. U razredu je vrlo bitno imati ugodnu radnu atmosferu i uključiti takvo dijete u igru i razgovor s drugom djecom te ne dopustiti bilo kakav oblik zadirkivanja zbog poteškoća. Treba osigurati dovoljno vremena za rad i ne previše ispravljati učenika. (Krampač – Grljušić i Marinić, 2007.)

3.4. Učenici sa specifičnim poteškoćama u razvoju

Prema istraživanju (Davison i Neal, 1999.) poremećaji učenja klasificiraju se kao poremećaji koji se prvoga puta pojavljuju u dojenačkoj dobi, djetinjstvu ili adolescenciji. Ti se poremećaji dijele na poremećaje čitanja, poremećaje matematičkih sposobnosti, poremećaje pismenog izražavanja i dr. (Krampač – Grljušić i Marinić, 2007.)

U radu s djecom od velike je važnosti voditi računa o individualnosti djeteta. Svaka poteškoća u razvoju kod djeteta može biti različite težine, stupnja i osjetljivosti.

Brojne matematičke vještine, vještine pisanja i čitanja vještine su koje koristimo u svakodnevnome životu. U radu s djecom s poteškoćama bitno je ublažiti glavne simptome koji uzrokuju poteškoće, kako bi dijete razvilo vještine koje omogućavaju nošenje s tim problemima. Ključnu ulogu u ublažavanju simptoma poteškoća i njihovom smanjenju imaju potpora i razumjevanje. Otkrivanje poteškoća na vrijeme može uvelike promijeniti krajnji rezultat. U radu s takvom djecom treba biti dosljedan, uporan, strpljiv, pažljiv, koristiti različite i suvremene nastavne metode i pomagala. (Krampač–Grljušić i Marinić, 2007.)

Kod djece s teškoćama u učenju najčešće se radi o teškoćama u:

- čitanju (disleksija)
- pisanju (disgrafija)
- usvajanju matematičkih vještina (diskalkulija) (Krampač–Grljušić i Marinić, 2007.)

a) Disleksija

U radu s djecom bitno je pažljivo motriti i promatrati njihov rad i napredak. Kod djece koja imaju poteškoće u usvajanju čitanja uočiti ćemo da imaju poteškoće u povezivanju slova i glasova. Takva djeca također dodaju slova i slogove u već postojeće riječi (brada – barada), imaju teškoće u slijedu pravca čitanja (gore - dolje, lijevo – desno). Dijete s poremećajem zvanim disleksija pri čitanju izostavlja riječi ili ponekad i cijele redove, vraća se na već pročitani red. Isto tako se može desiti i problem da one riječi koje dijete točno pročita ne razumije. (Krampač–Grljušić i Marinić, 2007.)

Disleksija je određena teškoćama kao što su: čitanje, fonološka obrada riječi, pisanje, vizualna percepcija, pamćenje, teškoće u organizaciji informacija, jezične i pojmovne poteškoće i neujednačenosti u sposobnostima. (Bitna obilježja disleksije, URL: <http://hud.hr/bitna-obiljezja-disleksije/>)

Kod svake vrste poteškoća postoji određena strategija koja se može primijeniti u radu s takvim učenicima. Isto tako, u radu s djecom koji imaju poteškoću zvanu disleksija, bitno je poticati i vježbati značenje pojma određene riječi i ulogu samoga prostora između njih kao i vizualno razlikovanje slova i riječi. Od velike važnosti i ključnu ulogu u radu nosi i prilagodba teksta. Bitno je označiti i točno definirati ključne dijelove (definicije, pravila i sl.), koristiti tiskani tekst, a u što većem opsegu izbjegavati tekst napisan rukom, koristiti veći i podebljani font slova, veće razmake između riječi i redova, a rečenice odvojiti višestrukim razmakom. Kod same provedbe određenoga zadatka po potrebi se djetetu trebaju dati i individualne upute, prilagoditi zadatke (dati kratke i raznolike zadatke, razvrstane u više manjih grupa). Kod provjere znanja učeniku treba pristupiti postepeno i individualno. Učeniku treba unaprijed najaviti što i kada treba odgovarati. Treba izbjegavati učenikovo glasno čitanje i izbjegavati zadatke učenja čitanja cijelog teksta. Učitelj treba osigurati djetetu dovoljno prostora i vremena za izvršenje određenih zadataka. (Krampač–Grljušić i Marinić, 2007.)

b) Disgrafija

Jedna od najkompleksnijih i najzahtjevnijih ljudskih sposobnosti koja uključuje gotovo sve moždane sfere naziva se pisanje. Upravo se disgrafija odnosi na poteškoće u usvajanju vještine pisanja. Kako bi učenik pravilno usvojio vještinu pisanja potrebna je dobra poveznost između vida i ruke, pravilno držanje olovke, razvijena motorika ruke i šake te prostorna orijentacija. (Krampač – Grljušić i Marinić, 2007.)

Disleksija je jedna od nekoliko specifičnih smetnji u učenju, poteškoća koja je vezana uz čitanje i pisanje. Nije bolest i ne liječi se u doslovnom smislu te riječi. Pojavljuje se diljem svijeta bez obzira na kulturu i jezik zahvaćajući oko 10% populacije; pa i kod nadarene, kreativne i uspješne djece, tako da ona imaju specifične probleme pri čitanju, sricanju, pisanju, izgovaranju ili slušanju. (Disleksija i disgrafija, URL: <http://www.edukacija.hr/tecaj/disleksija-i-disgrafija/1317/>)

Upravo su takvi učenici koji posjeduju poteškoću zvanu disgrafija sporiji u pisanju od druge djece, čine duge pauze i rade mnogo suvišnih pokreta, što na kraju rezultira i nepravilnim držanjem olovke.

U svom radu učitelji si najčešće postavljaju pitanja: „*Kako ćemo i po čemu prepoznati poteškoću disgrafije kod djeteta?*“ Odgovor je vrlo jednostavan, takva djeca u pisanju su vrlo nemarna i neuredna, ne poštuju crtovlje, slova se ne nadovezuju jedna na drugu i sl. Metode i postupci u radu s djecom koja posjeduju disgrafiju također nude brojne strategije kako bi se olakšao rad s takvom djecom. U radu češće treba koristiti usmene oblike učenja i provjeravanja, smanjiti količinu samoga pisanoga rada i u njemu ocjenivati sam sadržaj, a ne rukopis. Također se treba prilagoditi i osigurati alternativne i suvremene načine rješavanja zadataka sa smanjenim potrebama za pisanjem - veći naglasak staviti na upotrebu i korištenje grafova, slikovnih mapa, slika i sl. (Krampač – Grljušić i Marinić, 2007.)

c) Diskakulija

Diskalkulijom današnji stručnjaci razumijevaju skup specifičnih teškoća u učenju matematike/aritmetike i u obavljanju matematičkih/aritmetičkih zadataka. To su takva odstupanja koja stvaraju osobi ozbiljne teškoće u ovladavanju matematikom, odnosno aritmetikom bez obzira na dostatan stupanj intelektualnog razvoja, normalno funkcioniranje osjetila i optimalne uvjete redovitoga podučavanja. (Diskakulija, URL: <http://hud.hr/diskalkulija/>)

Posjedovanje znanja i vještina iz područja matematike od velike je važnosti za svakodnevni život i svakodnevnu upotrebu. Ukoliko dijete posjeduje poteškoću učenja matematike i savladavanju i računanju matematičkih operacija dijete tada posjeduje poteškoću koja se naziva diskakulija. (Krampač – Grljušić i Marinić, 2007.)

Dijete koje posjeduje poteškoću diskalkuliju znatno kasnije od druge djece počinje se služiti brojem, teško razumije odvajanja i dijeljenje cjeline na dijelove radi lakšeg učenja i savladavanja. Diskakuliju kod djeteta također možemo osjetiti kada krivo koristi brojeve pri čitanju, pisanju i računanju bez obzira na njihov izgled, dijete također zrcalno okreće znamenke (6 i 9) , također može doći i do pogrešnog prepoznavanja računskih operacija , „+“ prepoznaje kao „-„ i zbog toga obavlja pogrešnu računsku operaciju. (Krampač – Grljušić i Marinić, 2007.)

Bitnu ulogu ima i prilagodba prostora i postupaka u radu s takvom djecom. Učitelj bi u pravilu trebao odrediti i procijeniti koji bi to najbolji kut gledanja takav učenik imao na ploču, učeniku je isto tako bitna blizina i školske ploče i učitelja.

Učenike s poteškoćom diskalkulijom vrlo je bitno pohvaliti i nagraditi ukoliko dođe do dobrog ponašanja ili dobro izvršenoga zadatka. Pri sastavljanju zadataka treba voditi računa o postavljanju istih računskih operacija u jedan zadatak kako nebi dijete dolazilo do zabune i zamjene. Također treba jasno definirati ciljeve provjere i ocjenjivanja. (Krampač – Grljušić i Marinić, 2007.)

3.5. Učenici s tjelesnim invaliditetom i kroničnim bolestima

Djeca sa tjelesnim oštećenjem ili invaliditetom mogu imati različiti intezitet motoričkog poremećaja. Pod tjelesna oštećenja i invaliditete se smatra onemogućena funkcija pojedinih djelova tijela (ruku/ nogu). Vrlo često uz motoričke poremećaje dolaze i drugi oblici poremećaja kao što su oštećenje vida, teškoće u glasovno – govorno jezičnoj komunikaciji, poremećaji u ponašanju i sl. (Krampač – Grljušić i Marinić, 2007.)

Učenici s kroničnim bolestima skolniji su razbolijevanju i nažalost samim time i većim odsustvom s redovne nastave zbog potrebe liječenja i sl. Od velike je vanosti da učitelj bude upućen u povijest bolesti i stanje djeteta radi prilagodbe i poduzimanja potrebnih strategija učenja i poučavanja.

Kako je svako dijete individua za sebe, tako su kod neke djece oštećenja više vidljiva nego kod ostalih. Hodajući školom brzo ćete uočiti dijete u invalidskim kolicima ili s kakvim fizičkim oštećenjem. Takva djeca obično nemaju posebne potrebe pri učenju iako će im katkad biti potrebne određene sprave za pisanje i čitanje.

Kod ovakvih vrsta oštećenja prilagodbe učionica su neophodne. Učenicima s tjelesnim invaliditetom treba se prilagoditi na način da njihova učionica bude uvijek u prizemlju škole radi lakše dostupnosti i dolaženja na nastavu. Raspored učionice i stolova treba posložiti tako da se učenik ima prostora kretati. Ukoliko postoji potreba za to treba se nabaviti i posebna stolica i poseban radni stol. Od velike važnosti u školskoj ustanovi treba osigurati i i poboljšati pristup toaletu. Takvo dijete treba što više motivirati i uključiti u sami rad. Dijete treba dovoditi u situacije u kojima će se ono osjećati sigurno i biti uspješno te ga motivirati za daljnji rad. Treba osigurati dodatno vrijeme za rad određenoga zadatka. Od velike važnosti je interakcija s drugim vršnjacima. (Krampač – Grljušić i Marinić, 2007.)

3.6. Učenici sa sniženim intelektualnim sposobnostima

Kada govorimo o učenicima sa sniženim intelektualnim sposobnostima, tada mislimo na učenike koji posjeduju oblik mentalne retardacije. Prema brojnim istraživanjima i spoznajama Svjetske zdravstvene organizacije te na temelju podataka dostupnih iz AAMR-a (Američka asocijacija za mentalnu retardaciju), danas se mentalna retardacija određuje kao: „Značajno ograničenje u ukupnom životu pojedinca, karakterizirano bitnim iznadprosječnim intelektualnim funkcioniranjem koje je istodobno popraćeno smanjenom razinom u dvije ili više adaptivnih vještina.“ Područja adaptivnih vještina su: komunikacija, briga o sebi, stanovanje, socijalne vještine, samousmjeravanje, zdravlje i sigurnost, slobodno vrijeme i rad. (Krampač – Grljušić i Marinić, 2007.)

Djecu sa sniženim intelektualnim sposobnostima u odgojno-obrazovnome procesu možemo prepoznati po govoru koji je vrlo siromašan te imaju nepravilan izgvor pojedinih riječi. Također i kroz igru djeteta može se puno saznati, tako primjerice ukoliko dijete se igra poput djeteta niže kronološke dobi tada možemo posumnjati na snižene intelektualne sposobnosti djeteta. Takvi učenici imaju slabu koncentraciju pri učenju, slabo pamćenje, pojačanu hiperaktivnost, te ponekad može doći i do agresivnoga ponašanja. Pri postavljanju dijagnoze djeteta treba biti vrlo oprezan i treba uključiti veliki broj stručnjaka kako bi zajedno došli do zaključka ima li dijete snižene intelektualne sposobnosti. Kao što znamo, neka se djeca sporije razvijaju od druge djece što ne mora nužno značiti da dijete ima snižene intelektualne sposobnosti od drugih. Važno je konzultirati se s psihologom i defektologom i, naravno, u rad i razgovor uključiti roditelja. Kod djece sa sniženim intelektualnim sposobnostima vrlo je bitna prilagodba prostora u kojemu borave, odnosno učionice. Uklonite sve što bi djetetu moglo ometati pažnju, na stolu za rad treba ostaviti samo ono osnovno. Djetetu treba omogućiti mjesto u razredu tako da se može uključivati u rad i da bude uključen u sve aktivnosti što rade i njegovi vršnjaci. (Krampač – Grljušić i Marinić, 2007.)

Kod poučavanja takve djece bitno je davati sažete, kratke i jasne upute za rad. Veliku ulogu ima i povezanost gradiva sa svakodnevnim životom i pojednostavljenje gradiva kako bi se ono lakše usvojilo. U rad je potrebno što više uključivati raznolike metode

rada, kao što su metode crtanja, demonstracije i sl. kako bi djetetu bilo jasnije. Prilikom davanja zadatka za učenje, djetetu će od velike važnosti biti raščlanjenje odomaka na manje skupine i na taj način ih usvajati. Ukoliko se radi o grupnome radu učenika, svakako učenika treba uključiti u rad te pronaći zadatak u grupi koji će on moći izvršiti. Za svaki napredak i dobro urađeni zadatak potrebne su i pohvale i nagrade djeteta. (Krampač – Grljušić i Marinić, 2007.)

3.7. Učenici s poremećajem s autističnog spektra

Autizam je vrlo složen neurorazvojni poremećaj koji zahvaća sve aspekte dječje ličnosti (komunikacija, motorika, ponašanje i učenje). Autizam obično je vidljiv kod djece već u ranom djetinjstvu. Kod većine osoba kojima je dijagnosticiran autizam, kroz cijeli život bit će im potrebna posebna skrb o njima i posebno obrazovanje kroz cijeli život. (Autizam – jednaki u različitosti, <https://autizam.net/home/autizam-je/>)

Djeca s poremećajem s autističnog spektra pokazuju oštećenja u socijalnoj interakciji, komunikaciji i imaginaciji. Također neka djeca koja posjeduju poremećaje s autističnog spektra mogu biti vrlo nadarena na likovnom, glazbenom ili čak matematičkom području. Kod takve djece razvoj govora i jezika u velikom broju slučajeva kasni. Također dolazi i do nepoželjnih oblika ponašanja kao što su agresija, destrukcija i sl. (Krampač – Grljušić i Marinić, 2007.)

Učenici koji se svrstavaju u učenike s poremećajem s autističnog spektra se veoma razlikuju. Od onih od vrlo blagog autističnog poremećaja do težih oblika autističnog poremećaja. Kako bi rad s takvom djecom bio od koristi i kako bi se mogli postići željeni rezultati u odgojno-obrazovnome ciklusu i njihovim terapijama, u radu s takvom djecom treba individualizirati ciljeve i strategije rada i postupanja s njima. Cilj svakog odgojno-obrazovnog procesa treba biti uspjeh. Do njega se može doći samo ako su napravljene i razrađene dobre strategije za rad i postavljeni realni ciljevi za dijete, te uz pomoć drugih stručnih suradnika.

Takva djeca obično imaju teškoće u komunikaciji i razumijevanju učitelja, te upravo iz tog razloga mogu biti agresivna i odbijati nove zadatke i vraćati se već poznatim jer

se uz njih osjećaju sigurnima. Organizacija takve djece obično je vrlo niska. Sjedenje u učionici punih 45 minuta njima također predstavlja problem te obično ustaju i šetaju razredom. Kod prilagodbe prostora i učionice bitno je osigurati djetetu potrebno mjesto za rad u dijelu učionice u kojemu je namanje prilika za odvratanje pozornosti. Nadzor rada takve djece je isto tako od ključne uloge. U svakome trenutku treba imati pregled nad radnim područjem takvoga djeteta. Pribor djeteta također treba biti jasno označen te složen primjereno razini razumjevanja učenika. (Krampač – Grljušić i Marinić, 2007.)

U radu s učenicima s poremećajem s autističnog spektra potrebne su posebne metode, postupci i pristupi u poučavanju učenika. Učitelj kako bi olakšao učeniku i dao uvid u raspored aktivnosti tijekom cijeloga nastavnoga dana, na vidljivo mjesto može postaviti raspored aktivnosti toga dana koji će rezultirati smanjenjem tjeskobe kod učenika prilikom neznanja što će se sljedeće dogoditi. Osigurati pravilan i po potrebi dogovoreni odmor učenika, kako ne bi dolazilo do povećanog broja odlaska s mjesta tijekom sata. Učitelj u poučavanju i obradi neke cjeline treba imati na umu da učenici koji posjeduju poremećaj s autističnoga spektra komunikacijsku poruku primaju 90% s vizualnog, a samo 10% s auditivnog sadržaja. Ukoliko se dijete ne snalazi najbolje u određenome zadatku, ne treba odustajati od njega nego ga učitelj treba pojednostaviti i pronaći poticaj i motivaciju za daljnji rad. (Krampač – Grljušić i Marinić, 2007.)

3.8. Učenici s poremećajem u ponašanju

Pojam problematično ponašanje definiran je kao biti naporan ili iritatan. To uvelike označava ulogu učitelja u razredu jer on „upravlja“ određenom skupinom učenika koje se ponašaju na svoj jedinstven način. (O Regan, 2008.)

Poremećaj u ponašanju je skupni naziv za sve one pojave u ponašanju koje izlaze iz okvira općeprihvaćenih normi ponašanja određene sredine i koje nepovoljno utječu na daljnji razvitak mlade osobe. To je ponašanje koje se znatnije razlikuje od uobičajenog ponašanja većine mladih određene sredine, ponašanje koje je štetno i/ili opasno za osobu koja se tako ponaša, ali i za njezinu širu okolinu, te ponašanje koje

zbog toga iziskuje dodatnu stručnu i/ili društvenu pomoć radi uspješne socijalne integracije takve osobe. Poremećaje u ponašanju djelimo u dvije skupine, a to su: aktivne poremećaje u ponašanju i pasivne poremećaje u ponašanju. (Krampač – Grljušić i Marinić, 2007.)

Aktivni poremećaji u ponašanju podrazumijevaju i uključuju sva ona ponašanja koja su nedovoljno kontrolirana i usmjerena prema drugim ljudima. U ta se ponašanja ubrajaju: impulzivnost, hiperaktivnost, nepažnja, neposlušnost, prkos, svađanje, laganje, verbalna i fizička agresivnost, varanje i sl. Za razliku od aktivnih poremećaja, pasivni poremećaji u ponašanju podrazumjevaju ponašanja koja se pretjerano kontroliraju i usmjerena su prema samome sebi. U ta ponašanja ubrajamo: plašljivost, povučenost, potištenost, plačljivost, drama, depresija, nisko samopoštovanje, razmaženost, dosada, lijenost i sl. (Krampač – Grljušić i Marinić, 2007.)

Što se tiče organizacije klupa u razrednom odjelu, one bi trebale biti postavljene klasično u redovima, kako bi učenici imali bolju preglednost i što manje stvari koje bi im možda mogle odvući pozornost. Ukoliko je to moguće takvo dijete treba postaviti sjediti što bliže učitelju i što je moguće više udaljeno od buke s hodnika ili ulice. Učionica nebi trebala biti previše „natrpana“ različitim vizualnim podražajima upravo zbog odvlačenja pozornosti. Postoji niz brojnih strategija poučavanja i učenja u radu s djecom s poremećajima u ponašanju. Učitelj treba probati brojne strategije, a na kraju se odlučiti upravo za onu koja najbolje odgovara individualnim potrebama djeteta. Izuzetno važnu ulogu u radu s djecom s poremećajem u ponašanju ima način na koji učitelj predaje u razredu. Tempo predavanja i učenja određene cjeline treba biti umjeren i dostižan svim učenicima. Tijekom nastave učitelj treba biti glasan, jasan, naglašavati bitno, gestikulirati, obilaziti učenike po razredu i sl. Učitelj nastavno gradivo također treba prilagoditi potrebama djeteta te upravo zbog toga razloga udžbenik ne mora pratiti cjelinu u potpunosti. Isto tako obradu kurikuluma, nastavne listiće i slično treba učiniti što zabavnijima i jednostavnijima. Preusmjeravanje djetetove pažnje ukoliko se primijeti da je dijete odlutalo mislima. Ono se može preusmjeriti na način da ga se lagano potapša po ramenu ili na tako da ga se verbalno pita nešto jednostavno što ima veze sa jedinicom koja se obrađuje. Ukoliko dijete prima i uzima određene lijekove također dijete treba na to podsjećati, no pazeći na njegovu intimu te ga na to samo podsjećati. (Krampač – Grljušić i Marinić, 2007.)

3.9. Daroviti učenici

U darovitu i talentiranu djecu spadaju ona djeca koja su od strane brojnih stručnih osoba identificirana kao djeca naročito sposobna za velika postignuća. Da bi takva djeca mogla napredovati i iskoristiti sve svoje potencijale takva djeca imaju potrebe za programima prilagođenima njihovim sposobnostima koje nadilaze one programe koji su karakteristični za djecu njihovog uzrasta. Daroviti učenici se razlikuju od druge djece po svojim sposobnostima i mogućnostima, tako ta djeca primjerice imaju veliku sposobnost stvaralačkog mišljenja i apstraktnog rasuđivanja. (Krampač – Grljušić i Marinić, 2007.)

Upravo te darovite učenike prepoznat ćemo po izdvajanju u radu po njihovim intelektualnim sposobnostima, a pogotovo po njihovom govoru, željom za radom, takav učenik želi se uključiti u gotovo sve aktivnosti te su vrlo socijalno prilagodljivi i zato u većini slučajeva postaju i omiljeni u razredu.

Daroviti učenici skoro nikada ne budu ostali neprimijećeni u radu. Takvoga učenika vrlo ćemo lako prepoznati po tome što postavlja puno pitanja i znatiželjan je gotovo u svim područjima, posjeduje veliku količinu znanja, ima dobro pamćenje, motiviran je za probavanje novih stvari, postiže visoka postignuća, voli raspravljati o problemima iz svakodnevnoga života i brojnim drugim stvarima. (Krampač – Grljušić i Marinić, 2007.)

Svako dijete je jedinstveno za sebe, no neka djeca brže, lakše i uspješnije rješavaju određene zadatke od svojih vršnjaka u razredu. Upravo takvu djecu zovemo darovitom. Najjednostavniji način uočavanja takve djece je u skupini s njihovim vršnjacima jer uvelike odskaču od drugih učenika po svojim sposobnostima. (Darovitost, URL: <https://kzz-lumen.net/sto-je-darovitost/>)

Prepoznavanje i usmjeravanje daljnjeg napretka darovitosti kod djece veliki je izazov za njihove roditelje i učitelje. Učitelji ponekad rade veliku grešku, te dijele učenike na one darovite i one nedarovite. Tom identifikacijom samo usporavaju daljnji napredak nedarovitih učenika. Ukoliko djecu tako identificiramo ona lako mogu izgubiti volju i želju za napretkom. (Daroviti učenici, URL: <https://hrcak.srce.hr/63364>)

Darovitu djecu karakteriziramo kao vrlo maštovitu i kreativnu koja velikom brzinom napreduju na odeđenim poljima. Takva djeca također pokazuju veliki interes te traže puno novih informacija za područja koja ih interesiraju. U radu s takvom djecom učit ćemo da postavljaju mnogo pitanja, brzo dolaze do zaključka, te dolaze do nekih novih puteva koji dovode do točne riješenosti određenih zadataka. (Adžić, 2011.)

Prema sposobnostima područja darovitosti su:

1. opće intelektualne sposobnosti,
2. stvaralačke (kreativne) sposobnosti,
3. sposobnosti za pojedina nastavna i znanstvena područja,
4. socijalne i rukovodne sposobnosti,
5. sposobnosti za pojedina umjetnička područja,
6. psihomotorne sposobnosti.

(Pravilnik o osnovnoškolskom odgoju i obrazovanju darovitih učenika, URL: https://www.azoo.hr/images/stories/dokumenti/propisi/Pravilnici_15.pdf)

a) Odgoj i obrazovanje darovitih učenika u osnovnoj školi

Daroviti učenici pokazuju različite i posebne osobine od druge djece koje su lako uočljive. Upravo zbog tih osobina koja darovita djeca posjeduju odgoj darovitih učenika mora se prilagoditi njima samima. Upravo te različitosti kod darovite djece mogu se vidjeti u kognitivnom, socijalnom i emotivnom razvoju u odnosu na njihove vršnjake. Takva djeca također imaju veliku želju i volju za usvajanjem novih znanja, sadržaja, imaju potrebu za novim, originalnim zadacima.

Iz svih tih navedenih osobina i karakterisika darovite djece proizlaze i određeni tipovi i načini učenja i poučavanja. Kod učitelja je bitno da sazna što to najviše interesira učenika i koje njegove sposobnosti su najviše izražene. Samostalno učenje kod takve djece je vrlo ključno. Treba omogućiti dovoljno vremena za dublje proučavanje i istraživanje odabrane teme. (Krampač – Grljušić i Marinić, 2007.)

Škola provodi uočavanje, praćenje i poticanje darovitih učenika te im organizira dodatni rad prema njihovim sklonostima, sposobnostima i interesima. Program za darovite učenike, a način uočavanja, školovanja, praćenja i poticanja darovitih učenika propisuje ministar. Učenik koji se ističe znanjem i sposobnostima ima pravo završiti školu u kraćem vremenu od propisanog. U tijeku jedne školske godine učenik može završiti dva razreda. Uvjete i postupak pod kojima učenik može završiti školu u kraćem vremenu propisuje ministar. (Ministarstvo znanosti i obrazovanja, URL: <https://mzo.hr/hr/daroviti-ucenici>)

Za darovitu djecu provode se različiti oblici projekata, osmišljavaju se didaktičko–logičke igre, igraonice za darovitu djecu i sl. Pružanjem većeg broja aktivnosti darovitoj djeci potičemo njihov daljnji uspjeh i napredak u odgojno–obrazovnom procesu. U osnovnim školama postoje mogućnosti za provođenje programa za darovite učenike prema složenosti i zahtjevnosti zadataka. Programi u redovnoj nastavi trebaju biti obogaćeni, ubrzani, prošireni dok jednako tako treba postojati i velik izbor iznannastavnih aktivnosti za učenike. Primjerice radionice, ljetne i zimske škole i sl. (Darovita djeca i učenici, <https://gov.hr/moja-uprava/obrazovanje/djeca-s-posebnim-potrebama/darovita-djeca-i-ucenici/304>)

b) Pristup darovitim učenicima

Redoviti oblik nastave uključuje svu djecu pa tako i onu darovitu koja pohađaju redovnu, dopunsku i izbornu nastavu. Na početku godine učitelj treba imati jasno i precizno definirane ciljeve koje želi postići kako bi djeca na kraju što bolje razumjela i usvojila nastavno gradivo. Vrlo je bitno otkriti darovitoga učenika u razredu i uz pomoć roditelja i predmetnih učitelja dijete usmjeravati da ono što više izrazi vlastiti potencijal. Najbolji rezultat kod darovite djece sigurno će se postići u mentorskoj nastavi gdje učitelj ima dovoljno vremena da se posveti darovitome djetetu i njegovim potrebama. Taj je način rada također vrlo povoljan zbog neograničenosti s vremenom nego pruža mogućnosti rada sve dok za određenu temu ima interesa. (Duvnjak i Cvetković - Lay, 2017.)

Darovita djeca često zbog neodgovarajućih nastavnih daržaja koja njima postaju dosadna i već viđena, postaju sve više nepažljivi, odbijaju grupni ili rad u paru i sl. (Adžić, 2011.)

Daroviti su učenici vrlo svjesni svojih mogućnosti te će oni sami tražiti okolinu koja će im moći osigurati dodatne izvore informacija te zadovoljavanje njihovih individualiziranih potreba. Pristup djeci koja posjeduju darovitost iziskuje postupke, sadržaje i metode koji su opsežniji i drugačiji od onih standardnih. Uloga učitelja je da učeniku pruži slobodu rada kako bi se što bolje izrazio. Kod pristupa darovitim učenicima važno je usmjeriti pažnju na ključne pojmove kao što su znanje, uspjeh, napredovanje, a ne konačni rezultat ili ocjena. U radu s darovitima učitelji bi se više trebali posvetiti načinu i metodama rada s darovitim učenicima nego na sam sadržaj obrade gradiva. (Rad s darovitim učenicima, URL: http://www.hzos.hr/upload_data/site_files/sazetak-daroviti-2014..pdf)

4. INKLUZIJA UČENIKA S POSEBNIM POTREBAMA

Većina djece s posebnim potrebama pohađa redovnu nastavu i uključena je u gotovo sve aktivnosti kao i ostala djeca. Inkluzija učenika vrlo je važna radi osjećaja djeteta da je dio grupe i cjeline. Kada se djeca s posebnim potrebama uče i odgajaju zajedno s djecom koja nemaju poteškoće, što nazivamo inkluzija, dolazi do poboljšanja i razvoja njegovih tjelesnih, društvenih i emocionalnih sposobnosti. (Daniels i Stafford, 2003.)

Inkluzija je proces učenja i odgajanja djece s posebnim potrebama zajedno s djecom koja nemaju takvih potreba. Tada ta djeca imaju jednake mogućnosti u razvoju svojih tjelesnih, emocionalnih, društvenih i drugih sposobnosti. Inkluzija omogućuje djeci s posebnim potrebama mogućnost za promatranje, imitiranje i dolazak u doticaj s djecom koja su normalno razvijena. (Inkluzija djece s teškoćama u razvoju u redovan sustav odgoja i obrazovanja, URL: <http://zadar-21.hr/inkluzija-djece-s-teskocama-u-razvoju-u-redovan-sustav-odgoja-i-obrazovanja/>)

Samom pokretu inkluzije prethodio je pokret integracije. Prema stručnim literaturama inkluzijom se smatra biti uključen, pripadati, sudjelovati. Inkluzija pruža učenicima s posebnim potrebama da se ohrabre, te preuzmu odgovornost za svoje postupke i ponašanje. Svako dijete je dio zajednice te se ono mora tako i osjećati. (Stavovi nastavnika osnovnih škola o inkluziji, URL: https://s3.amazonaws.com/academia.edu.documents/44504915/Microsoft_Word_07_H_BORIC_Selma_TOMIC_Ruza_Stavovi_nastavnika_osnovnih_skola_o_inkluziji.pdf?AWSAccessKeyId=AKIAIWOWYYGZ2Y53UL3A&Expires=1559669996&Signature=O65C6lbnpsTNqelddU3fuXrzc%2Bg%3D&response-content-disposition=inline%3B%20filename%3DSTAVOVI_NASTAVNIKA_OSNOVNIH_SKOLA_O_INKL.pdf)

4.1. Prednosti i koristi inkluzivnih grupa

Inkluzivni programi pružaju djeci mogućnost promatranja, dolaska u doticaj i komunikaciju s djecom koja nemaju takve potrebe. Djeca s posebnim potrebama jednako brzo i na sličan način razvijaju određene odnose putem individualnih pokušaja. Inkluzivne grupe imaju veliki broj prednosti i koristi kao što za djecu tako i za zajednicu, učitelje i njihove obitelji. (Daniels i Stafford, 2003.)

Prednost inkluzivnih grupa predstavlja uključenje učenika s posebnim potrebama u redovni sustav obrazovanja. Na taj način učenicima s posebnim potrebama pruža se mogućnost obrazovanja s njihovim vršnjacima te mogućnost ravnopravnog učešća u radnim, rekreativnim i drugim aktivnostima koje čine društvo. Također prednosti uključivanja učenika s posebnim potrebama u redovan sustav obrazovanja pobija brojne predrasude koje vladaju među ljudima o nejednakosti. Uključenjem djeteta s posebnim potrebama također se prati i nadzire njegov napredak na svim aspektima. (Dimitović, 2010.)

Učenici s posebnim potrebama će u okruženju svojih vršanjaka u redovnom sustavu odgoja i obrazovanja napredovati bolje u socijalnom i akademskom pogledu. Ono će ih pripremiti na daljnji život u zajednici. Kako inkluzija ima pozitivne aspekte za djecu s posebnim potrebama, tako ima i pozitivne učinke za djecu koja nemaju posebne potrebe. Oni će surađujući i radeći s djecom s posebnim potrebama razviti pozitivne stavove i mišljenja o osobama s posebnim potrebama. Na taj ćemo način dovesti i do boljitka u zajednici. (Inkluzivno obrazovanje – opšti koncepti, URL: https://www.skolapkb.edu.rs/uploads/9/5/8/1/9581579/opsti_koncepti_inkluzije.pdf)

a) Koristi za djecu

U radu u ovakvim grupama svi dobivaju, i djeca s posebnim potrebama i ona ostala djeca. Djeca s posebnim potrebama u inkluzivnim grupama uživaju biti dio svojih vršnjaka koji su im ujedno i model za komuniciranje i pokazuju način na koji se trebaju ophoditi u određenoj situaciji. Provođenje uspješne inkluzije u ranim godinama života djece s posebnim potrebama predstavljaju daljnju integraciju u daljnjemu životu. Inkluzija donosi brojne prednosti i djeci koja nemaju poteškoće. Takva djeca razvijaju sposobnost razumjevanje i prihvaćanje poteškoća kod druge djece. Postaju osjetljiviji prema potrebama drugih i spremniji su pomoći. Djeca tako spoznaju ključ uspjeha upornosti, da pojedinac može prevladati svoje teškoće i tako postići uspjeh. (Daniels i Stafford, 2003.)

U današnje suvremeno obrazovanje uključena je integracija djece s posebnim potrebama. Uključenje tog procesa, inkluzije, označava da kod djeteta s posebnim potrebama vidimo više od njene smanjene sposobnosti. U razredu je bitno stvoriti ugodno ozračje, da se sva djeca osjećaju jednako važnima i bitnima, a tu ulogu u stvaranju pozitivne klime ima učitelj. (Dimitrović, 2010.)

Inkluzijom djeteta u odgojno–obrazovni proces koji upisuju i njihovi vršnjaci, djeca razvijaju temeljno povjerenje u sebe i u druge ljude. Dijete gradi svoje samopouzdanje tako što pažljivo prati iskustva vezana uz vlastite uspjehe i njegove odnose s drugim učenicima. (Vodić kroz inkluziju u obrazovanju, URL: http://www.skolegijum.ba/static/files/biblioteka/pdf/5460fe14bb195_06Vodickrozinkluzijuobrazovanju.pdf)

Inkluzivni programi omogućuju djeci doticaj, suradnju, oponašanje i druženje s ostalom djecom. Na taj način razvijaju odnose sa svojim vršnjacima što pridonosi razvoju njihovog socijalno-emocionalnog razvoja. Djeca na taj način dobivaju priliku rasti, učiti na djetetu najprimjereniji način – u okruženju svojih vršnjaka, kroz igru, različite radionice i sl. (Spajanje u zdravu cjelinu, URL: <http://www.zzjzpgz.hr/nzl/37/spajanje.htm>)

b) Koristi za obitelj

Biti roditelj iziskuje puno napora, truda i odgovornosti. Još više odgovornosti i truda iziskuje odgoj djeteta s posebnim potrebama zato što ono od roditelja očekuje stalnu brigu. Kada dijete s posebnim potrebama postane dio inkluzivne grupe to za roditelje predstavlja veliko olakšanje.

Svaki roditelj brine i razmišlja o budućnosti svojega djeteta, pa tako i roditelji djece s posebnim potrebama. Mogućnost roditelja da ima uvid u takvu situaciju u kojoj je njegovo dijete uključeno u inkluzivnu grupu i postalo dio tima smanjuje njihovu brigu i zabrinutost. Brojne prednosti od inkluzivnih grupa imaju i roditelji one djece koja nemaju posebne potrebe. Takve obitelji imaju priliku razvijati nove, važne odnose. One uviđaju individualne razlike među djecom i upoznaju nove pristupe u radu s djecom. (Daniels i Stafford, 2003.)

U obiteljima koja imaju djecu s posebnim potrebama, one može predstavljati velike emocionalne, ali i financijske probleme. U brojnim slučajevima jedan od roditelja ne radi kako bi se mogao adekvatno brinuti za svoje dijete s posebnim potrebama. To naravno dovodi i do većih financijskih poteškoća. Roditelji su tako pod svakodnevnim stresom zbog velikih obaveza i brige što je njegovo dijete odvojeno od svojih vršnjaka. Inkluzija djeteta u odgojno-obrazovni sustav znači veliko olakšanje za roditelje. Roditelji imaju više vremena dok je njihovo dijete u školi, te su sigurni da je ono na primjeren način zbrinuto. Jednako tako roditelji postaju sretniji jer njihovo dijete postaje prihvaćeno u razredu od strane svojih vršnjaka. To donosi sreću i radost kod djeteta s posebnim potrebama, te se to u konačnici odražava i na roditelje. (Vodič kroz inkluziju u obrazovanju, URL: http://www.skolegijum.ba/static/files/biblioteka/pdf/5460fe14bb195_06Vodickrozinkluzijuuobrazovanju.pdf)

c) Koristi za učitelje

Učitelji koji rade s djecom s posebnim potrebama trebaju imati širok spektar znanja o razvoju djece. Iskustvo učitelja također može doprinijeti boljitku i boljem prepoznavanju djeteta. Rad s djecom s posebnim potrebama i njihovim vršnjacima pomaže učiteljima da definiraju stilove učenja učenika, individualne mogućnosti djeteta i njihove individualne potrebe. Na taj način učitelji izgrađuju prijateljski odnos s djecom koji im omogućava lakšu komunikaciju. (Daniels i Stafford, 2003.)

Inkluzija djece s posebnim potrebama ovisna je o stalnom pedagoškom i organizacijskom napredovanju škola i njezinih programa. Inkluzija se zalaže za izgradnju partnerskih odnosa škole i društva. Također inkluzija radi na pobuđivanju svijesti o bitnosti različitosti i o jednakosti svih ljudi na svijetu bez obzira na njihove potrebe. Učitelj je bitan ključ u provedbi dobre inkluzije učenika s posebnim potrebama u odgojno-obrazovni sustav. Učitelj treba biti dobar posrednik između društva, djeteta i roditelja. Razina kompetencije učitelja ima veliku ulogu. Od velike je važnosti provoditi edukativne programe i radionice za napredovanje učitelja za rad s djecom s posebnim potrebama. Na taj način učitelj će postati kompetentniji, znat će na koji način pristupiti djetetu, koje korake prvo poduzeti i sl. To će sve pridonijeti boljitku i pravilnom razvoju djeteta. Učitelj će posjedovati više znanja nego prije, te će moći na bolji način komunicirati s djecom, a i s roditeljima djece s posebnim potrebama. Uključivanje djece s posebnim potrebama u redovan sustav odgoja i obrazovanja učitelju predstavlja puno više odgovornosti i zadaća s kojima se možda do sad nije susretao. No, prolazeći edukacije za učitelje o određenoj vrsti poteškoća učitelj će se bolje prilagoditi samome roditelju što će naposljetku pridonijeti velikom napretku i uspjehu. (Inkluzija u školi – inkluzija u društvu, URL: <http://www.svjjetlorijeci.ba/kolumne/inkluzija-u-%C5%A1koli-%E2%80%93-inkluzija-u-dru%C5%A1tvu>)

d) Koristi za zajednicu

Djeca koja postanu dio određene zajednice žele toj zajednici pridonijeti na svoj način, a ne ovisiti o njezinoj pomoći i potpori. Inkluzija djece s posebnim potrebama u vrtiće i škole od velike je važnosti zato što pruža uvid lokalnoj zajednici u njihove probleme i potrebe. Uključenje djece s posebnim potrebama u inkluzivne grupe također štedi lokalnoj zajednici novac za izgradnju, te joj omogućuje da novac utroši u nešto drugo potrebno djeci za daljnji razvoj i napredak. Djeca koja žive, uče i rastu u inkluzivnim grupama postaju kompetentni, neovisni i ljudi sposobni za rad, ljudi koji s drugima u društvu izmjenjuju svoja znanja i iskustva. (Daniels i Stafford, 2003.)

Zajednica u kojoj živimo na djecu s posebnim potrebama i dalje ima pogled kao na nešto „drugačije“. Činjenica je, naime, da ono što je karakterizirano drugačijim, zajednica obično gleda u negativnome kontekstu. Stavovi koje zajednica posjeduje prema djeci s posebnim potrebama obično su rezultat vlastitih iskustava i onoga što primamo od drugih. Djeca s posebnim potrebama koja su uključena u redovni proces odgojno-obrazovnog sustava od najranije dobi bivaju vrlo dobro prihvaćena, ne samo od svojih vršnjaka nego i od zajednice koja ih okružuje. Zajednica prihvaća njihove nedostatke i prilagođava se njihovim potrebama. Uključivanje djece s posebnim potrebama u redovan sustav potiče liberalniji pogled zajednice na njih. (Vodič kroz inkluziju u obrazovanju, URL: http://www.skolegijum.ba/static/files/biblioteka/pdf/5460fe14bb195_06Vodickrozinkluzijuobrazovanju.pdf)

Djeca su naša budućnost, te svijet ostaje na njima. Upravo im iz toga razloga treba pružiti puno ljubavi i ohrabriti ih za njihove daljnje korake, uspješne ili one malo manje uspješne. Zajednicu činimo mi svi zajedno, te trebamo više vremena usmjeriti na međusobno razumijevanje i međusobnu pomoć nego sve navedeno gledati u negativnome kontekstu.

5. KOMUNIKACIJA S RODITELJIMA

Obitelji su te koje će cijeli život prolaziti sa svojom djecom i koje imaju najveći utjecaj na njih same. Obitelji na različite načine shvaćaju svoje potrebe, probleme i prioritete. Upravo iz toga razloga neke obitelji trebaju veću pomoć od drugih.

Obitelji od učitelja mogu tražiti pomoć u obliku informacija vezanih za rad njihove djece. Vrtići i škole moraju pomagati roditeljima u obogaćivanju njihovih sposobnosti za rad s djecom, tako da ne ostanu zauvijek ovisni o stručnjacima koji promatraju njihovu djecu s posebnim potrebama.

Vrlo je važno da škola omogući roditeljima različite oblike komuniciranja s njima. Neki roditelji više vole pisanu komunikaciju, dok neki više preferiraju neposredne odnose s učiteljicom. Kada se komunikacija pojača tada roditelj postaju sposobniji za rad sa svojom djecom, a djeca sigurnija u same sebe. Učitelji znaju da će dobrom komunikacijom s roditeljima saznati puno pojedinosti o svakome djetetu. Zato je za dobru suradnju s roditeljima vrlo bitno da učitelj ima sposobnost slušanja roditelja. Da bi ostvarili dobre temelje i dobre odnose sa roditeljima učitelji se trebaju pridržavati određenih načela. Trebaju imati poštovanja prema svakome roditelju, ne treba osuđivati određene postupke roditelja nego ih usmjeriti na neke bolje oblike pristupa i imati mogućnost uživljanja u druge. Važna je mogućnost razumijevanja kako se druga osoba osjeća i na se taj način još više povezati. (Daniels i Stafford, 2003.)

Jedna je od bitnih odrednica pedagoški djelotvorne škole dobra komunikacija između učitelja i roditelja. Suradnja podrazumijeva zajedničko djelovanje i pregovaranje kako bi se došlo do zajedničkog pronalaska rješenja. U suradnji učitelja i roditelja treba biti obostrano poštovanje, međusobno slušanje, uvažavanje različitih mišljenja i stavova, pogled s nekih novih stajališta, prihvaćanje novih ideja i sl. Kvalitetna suradnja učitelja i roditelja omogućava kontinuirano praćenje rada i napredovanja učenika, pronalaska rješenja u određenim situacijama, te poticanje zdravog razvoja učenika. (Suradnja između roditelja i učitelja, URL.: http://www.skole.hr/dobro-je-znati/odgoj?news_id=8489)

5.1. Strategije učinkovitog komuniciranja

Komunikacija predstavlja razmjenu informacija, ideja i osjećaja verbalnim i neverbalnim sredstvima koja su prilagođena društvenoj prirodi situacije. (Jurković, 2012.)

Obitelji djece s posebnim potrebama često razmišljaju o napretku svoje djece i previše su zabrinuti za njihov uspjeh. One trebaju postati svjesne da napredak njihove djece ide mali koracima i često nije tako brzo vidljiv.

Učitelji trebaju poštivati prirodne i neformalne oblike komunikacije s članovima obitelji. (Daniels i Stafford, 2003.)

Strategija učinkovitog komuniciranja roditelja i učitelja, učitelja i učenika ili roditelja i učenika od je velike važnosti. Pristup u komuniciranju s određenom osobom treba prilagoditi osobi s kojom učitelj komunicira i vodi razgovor kako bi ona dobro razumjela, shvatila koje su namjere učitelja, te svakako i razgovor voditi standardnim jezikom. Komunikacija je ključ uspjeha dobrog odnosa svih ljudi, te zato ona mora biti uspješna i dobro provedena. Dobra komunikacija i upotreba pravilnih strategija komuniciranja temelj je međuljudskih odnosa. Ljudi su u svakoj dobi svoga života sposobni naučiti strategije učinkovitog komuniciranja koje dovode do poboljšavanja interpersonalnih odnosa i interpersonalnih vještina. Vještine u odnosima s ljudima bitan su element uspjeha u različitim zanimanjima, a one su posebno bitne za učitelja. U komunikaciji s drugim ljudima bitno je da dobiti povratnu informaciju od osobe koja sluša ili s kojom se vodi kakav oblik komunikacije. (Komunikacija u nastavi, URL: <http://www.unizg.hr/studiji-i-studiranje/cjelozivotno-obrazovanje-i-usavrsavanje/podrska-nastavnicima/ucenje-i-poucavanje-u-visokom-obrazovanju-upravo/komunikacija/>)

a) Oglasna ploča

Oglasna ploča u školskim ustanovama obično se nalazi na dobro vidljivom mjestu svim učenicima i roditeljima. Ona treba biti pregledna i lako dostupna svima. Njezin izgled ne treba biti ukrašen različitim ukrasima jer je njegova funkcija sasvim drugačija. Funkcija i namjena oglasnih ploča jest komunikacija s roditeljima i pružanje uvida roditeljima u različite obavijesti. Ona sadržava pregled trenutnih događanja u školi i sadrži osnovne informacije. Na oglasnoj ploči mogu stajati dječji radovi, fotografije s izleta, ili fotografije njih i njihovih roditelja. Izgled same oglasne ploče nije važan, koliko je važno da ona bude uvijek puna aktualnih i bitnih informacija. (Daniels i Stafford, 2003.)

b) Poruke i bilješke

Komunikaciju s roditeljima možete olakšati i pojednostaviti slanjem poruka. Teme se tiču pojedinih stvari vezanih za dijete, njihov napredak, sposobnosti, navika i sl. Dobro rješenje za komunikaciju s roditeljima su takozvane putujuće bilježnice koje prenose poruke od učitelja roditeljima i obratno. Zapisi u bilježnicama mogu roditelje upozoravati na nužne primjere i potrebe djece, na pojedine dosege i promjene. (Daniels i Stafford, 2003.)

Pisanjem i slanjem pisanih poruka roditeljima od strane učitelja smanjuje se mogućnost pogrešnog shvaćanja ili razumijevanja obavijesti koju učitelj želi prenijeti roditeljima. Takav način komunikacije putem poruka i bilješki dobro je koristiti kao oblik formalnih informacija za roditelje, primjerice prijepis ocjena, informacije o izletu i sl. (Suradnja između roditelja i učitelja, URL: http://www.skole.hr/dobro-je-znati/odgoj?news_id=8489)

6. INTERVJU

Oblik razgovora u kojem dvije osobe (ili više njih) sudjeluju u verbalnoj i neverbalnoj interakciji radi ostvarivanja unaprijed određenoga cilja: prikupljanja podataka o toj osobi (tzv. faktografski intervju), procjene njezinih sposobnosti, osobina i osobnih problema (psihodijagnostički intervju), te savjetovanja ili psihoterapije (psihoterapijski intervju). (Intervju, <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=27678>)

Uspješnost provedbe intervjuja ovisi o kvaliteti pripreme te postavljenih pitanja, nužno povezanih sa samim poslom i odgovornostima djelatnika na određenom radnom mjestu. Velik utjecaj ima i vještina slušanja. (Intervju – alat za procjenu kandidata i djelatnika, http://www.artis-rei.hr/userfiles/hr/files/skrinja_znanja/clanci/registirani/Intervju-alat-procjena-kandidata-djelatnika-r.pdf)

6.1. Istraživački intervju

Istraživački intervju jest intervju od kojega se očekuje da doprinese istraživanju promatranjem. (Breakwell G.,1990.) U određenim zanimanjima provođenje istraživanja uvijek je bilo dio profesionalne uloge. Radom u odgojno-obrazovnim područjima vrlo se često provode razni oblici istraživačkih intervjuja kako bi došlo do poboljšanja radnih uvjeta te samim time i većeg napretka za boljitak djece. Npr. ravnatelji u školama sve više uviđaju kako je važno provjeriti pružaju li njihove škole usluge koje su potrebne zajednici. To može značiti jesu li ponuđeni tečajevi prikladni, što može značiti provjeru je li školski prostor, u razdoblju kad nema nastave, optimalno iskorišten i sl. (Breakwell M.,1990.)

7. INTERVJU PEDAGOGA

Drugi dio ovog diplomskog rada temelji se na provođenju intervjua. Intervju se sastoji od četrnaest pitanja. Pitanja su bila vezana za kognitivne pristupe učitelja i pedagoga učenicima s posebnim potrebama. Ovaj proveden intervju bio je istraživačkoga tipa, zato što je njime pokušalo ustanoviti na koji način pristupaju i surađuju s takvim roditeljima, kakva je suradnja s roditeljima i provode li identifikaciju učenika u njihovim školama. Intervjuirali smo petero pedagoga koji su svoje odgovore opisivali riječima pisanim putem. Naslov provedenoga intervjua bio je: Kognitivne strategije poučavanja i učenja u radu s djecom s posebnim potrebama.

Prvo, drugo, dvanaesto i trinaesto pitanje bila su na odabir ponuđenih odgovora dok su ostala pitanja bila slobodnoga tipa, te su ispitanici trebali ukratko objasniti svoje mišljenje i razmišljanje o zadanome pitanju.

1. Prvo pitanje u intervjuu bilo je vezano za spol osobe koja ispunjava intervju. U prvome pitanju bili su ponuđeni muški i ženski spol, te su trebali odabrati i pritisnuti kružić kojega su spola osobe koje su ispunjavale intervju. Intervju je ispunilo četiri osobe ženskoga spola i jedna osoba muškoga spola.
2. Drugo pitanje u intervjuu glasilo je: „Koliko imate radnoga staža u odgojno-obrazovnim ustanovama?“. Na postavljeno pitanje bilo je pet mogućih odgovora. Prvi ponuđeni odgovor glasilo je: manje od 5. Drugi ponuđeni odgovor glasilo je: od 5 do 10 godina. Treći ponuđeni odgovor glasilo je: od 10 do 20 godina. Četvrti ponuđeni odgovor glasilo je: od 20 do 30 godina i peti ponuđeni odgovor glasilo je: 30 i više godina. Na ponuđeno pitanje dobili smo odgovor da je od pet ispitanika intervjua njih troje ima manje od pet godina radnoga staža u odgojno-obrazovnim ustanovama, a njih dvoje od 10 do 20 godina staža u odgojno-obrazovnim ustanovama.

3. Treće pitanje u intervjuu gasilo je: „Po Vašem mišljenju tko sve spada u djecu s posebnim potrebama?“ Na postavljeno pitanje pedagozi su trebali slobodnim stilom, svojim riječima, napisati svoje odgovore. Na ponuđeno pitanje dobili smo pet odgovora. Odgovori su glasili: 1. Darovita djeca i djeca s teškoćama (različite vrste), 2. Učenici s teškoćama i darovita djeca, 3. Učenici s teškoćama i daroviti učenici, 4. Učenici s različitim vrstama poteškoća i daroviti učenici, 5. Djeca s poteškoćama u razvoju i daljnjem napretku i darovita djeca.

4. Četvrto pitanje u intervjuu glasilo je: „Koje kognitivne strategije poučavanja i učenja koristite u radu s djecom s posebnim potrebama?“ Na postavljeno pitanje pedagozi su trebali slobodnim stilom, svojim riječima, napisati svoje odgovore. Na ponuđeno pitanje dobili smo pet odgovora. Odgovori su glasili: 1. Način predstavljanja sadržaja koji se uči, više vremena za učenje ili obavljanje zadataka, aktivno uključivanje učenika u proces učenja, usmjeravanje na ključne pojmove tako da ih se ponavlja ili označuje bojom, češće stanke tijekom rada, davanje češćih povratnih informacija, privlačenje pozornosti prije davanja uputa, najava promjene aktivnosti i sl., 2. Prilagodba ispita, većinom usmena ispitivanja, kognitivne mape, 3. Nadgledanje, ponavljanje, memoriranje, samovrednovanje, samomotiviranje, traženje informacija, traženje pomoći. 4. Prilagodba prostora, razmještanje sjedenja, duže pauze odmora, češće provjeravanje i usmjeravanje na rad učenika. 5. S djecom s posebnim potrebama postupamo individualizirano. Svakom učeniku se pristupa tako što mu se daje više vremena za rad, sjedi bliže učitelju, učenici mu pomažu u radu, učionica se prilagođava njegovim potrebama i slično. Načini rada i metode rada također se prilagođavaju ovisno o kojoj vrsti poteškoće je riječ.

5. Peto pitanje u intervjuu glasilo je: „Koja je efikasna strategija za djecu oštećenog suha?“ Na postavljeno pitanje pedagozi su trebali slobodnim stilom, svojim riječima, napisati svoje odgovore. Na ponuđeno pitanje dobili smo pet odgovora. Odgovori su glasili: 1. Ukloniti ometajuće podražaje iz okoline ili osigurati tihi prostor, više vizualnih materijala, sjedenje blizu učitelja. 2. Kognitivne mape. 3. Govor, pokazivanje, znakovna komunikacija, provjera razumjevanja, ponavljanje, korištenje vizualne metode., 4. Prilagoditi raspored sjedenja, govoriti što razumljivije i glasnije, korištenje slikovnih prikaza i metoda rada., 5. Kod djece oštećenog sluha pristupa se na način tako da se što više koristi slikovni prikaz. Učitelji se trude da budu što glasniji i razumljiviji. Također se takvi učenici postavljaju da sjede što bliže učitelju.
6. Šesto pitanje u intervjuu glasilo je: „Koja je efikasna strategija za djecu oštećenog vida?“ Na postavljeno pitanje pedagozi su trebali slobodnim stilom, svojim riječima, napisati svoje odgovore. Na ponuđeno pitanje dobili smo pet odgovora. Odgovori su glasili: 1. Više slušnih i taktilnih materijala, sjedenje u prvoj klupi, rasvjeta u prostoru., 2. Zvučna snimka sadržaja., 3. Verbalni opis predmeta i događaja, ponavljanje, detaljno opisivanje., 4. Uvijek koristiti isti raspored sjedenja, stvari uvijek ostavljati na istim mjestima, postaviti dijete da sjedi što bliže ploči, korištenje audiovizualnih zapisa i metoda rada., 5. Kod djece oštećenog vida se prilagođava učionica, univerzalan je raspored sjedenja. Učenici su upućeni kako pomagati učeniku s poteškoćom. Organiziraju se razne radionice za djecu oštećenog vida i slično.

7. Sedmo pitanje u intervjuu glasilo je: „Koja je efikasna strategija za djecu s poremećajima u ponašanju?“ Na postavljeno pitanje pedagozi su trebali slobodnim stilom, svojim riječima, napisati svoje odgovore. Na ponuđeno pitanje dobili smo pet odgovora. Odgovori su glasili: 1. Omogućiti češće kretanje, provjeriti usvojenost gradiva u „dobre“ dane, postaviti jasna pravila i držati ih se., 2. Pravila unaprijed dogovoriti s djecom., 3. Izgradnja odnosa, dosljednost, poticanje, ohrabrivanje, usmjeravanje., 4. Prilagoditi zadatke mogućnostima djeteta, učitelj treba biti što precizniji i jasniji u davanju zadataka, nastavni program treba učiniti što zabavnijim, koristiti u radu suvremene metode rada., 5. Učenike s poremećajima u ponašanju obično se stavlja bliže učitelju, odnosno bliže ploči. Iz razreda se mogu maknuti razni predmeti kako bi smanjili bježanje koncentracije.
8. Osmo pitanje u intervjuu glasilo je: „Koja je efikasna strategija za darovitu djecu?“ Na postavljeno pitanje pedagozi su trebali slobodnim stilom, svojim riječima, napisati svoje odgovore. Na ponuđeno pitanje dobili smo pet odgovora. Odgovori su glasili: 1. Produbljivanje sadržaja koji se uči, istraživački rad, zadaci s više mogućih rješenja., 2. Dodatni radni listići., 3. Poticanje radoznalosti, divergentnog razmišljanja, samoaktivnosti., 4. Poticati razmišljanje, poticati njegovu volju na rad možda u jednome predmetu, pružanje više informacija, individualan pristup., 5. Kod darovite djece bitno je pružiti dovoljno informacija, zadataka koji njih zanimaju i slično.

9. Deveto pitanje u intervjuu glasilo je: „Kakva je suradnja s roditeljima u vezi primjene tih metoda? Ukratko nam opišite.“ Na postavljeno pitanje pedagozi su trebali slobodnim stilom, svojim riječima, napisati svoje odgovore. Na ponuđeno pitanje dobili smo pet odgovora. Odgovori su glasili: 1. Neki roditelji su zainteresirani, neki ne. Zadovoljni su ako učenik postiže dobre rezultate uz primjenu tih metoda., 2. Suradnja je pozitivna, roditelji žele prilagodbe., 3. Ovisno o roditeljima i individualno slučaju djeteta., 4. Roditelji su u većini slučajeva zadovoljni, no postoje i oni roditelji koji ne razumiju takav pristup djetetu te imaju osjećaj da se njihovo dijete na taj način izdvaja iz društva te da činimo loše., 5. Roditelji su većinom zadovoljni našim radom i vrlo rado sudjeluju u brojnim aktivnostima.
10. Deseto pitanje u intervjuu glasilo je: „Na koji način učenici prihvaćaju te strategije?“ Na postavljeno pitanje pedagozi su trebali slobodnim stilom, svojim riječima, napisati svoje odgovore. Na ponuđeno pitanje dobili smo pet odgovora. Odgovori su glasili: 1. Dio učenika je jako sretan kod svih primjena strategija jer lakše savladavaju gradivo, a dio učenika se ne želi izdvajati pa im smeta primjena metoda drugačijih od onih koje se daju ostatku razreda. Ali ipak većina rado prihvaća te strategije., 2. Odlično., 3. Ovisno individualno o djetetu., 4. Učenici su u većini slučajeva zadovoljni tim načinom rada., 5. Učenici se vrlo rado uključuju u rad s takvim strategijama.

11. Jedanaesto pitanje u intervjuu glasilo je: "Koje prednosti i nedostatke uočavate u radu s djecom s posebnim potrebama?" Na postavljeno pitanje pedagozi su trebali slobodnim stilom, svojim riječima, napisati svoje odgovore. Na ponuđeno pitanje dobili smo četiri odgovora. Odgovori su glasili: 1. Prednost ima ostatak razreda jer je to jedan od načina da se uči o različitosti, prednost je to što se lakše uočava napredak, a nedostatak je možda manjak vremena za pripremu te nedostatak didaktičkih materijala za te učenike., 2. Prednost je individualizacijanjihovim potrebama, a nedostatak nedovoljno vremena i prostora za pomoć., 3. Prednost je ta da se posvetimo više tom djetetu i njegovim potrebama, no nedostatak je taj što učitelj potroši puno vremena na izradu određenih materijala i na taj način nesvjesno zanemaruje drugu djecu., 4. Prednosti su te da ostatak razreda razvija empatiju i uči o različitosti, a nedostatak manjak vremena i neekonomičnost.,

12. Dvanaesto pitanje u intervjuu glasilo je: „Provodite li identifikaciju djece u Vašoj školi?“ Na postavljeno pitanje bila su dva ponuđena odgovora. Prvi ponuđeni odgovor glasilo je DA, a drugi NE. Ispitanici intervjuja trebali su samo stisnuti na željeni kružić koji se je nalazio ispred njihovog odgovora. Na postavljeno pitanje odgovorilo je pet ispitanika. Njih četvero je reklo da provode indentifikaciju djece u njihovoj školi, dok je samo jedan ispitanik odgovorio da se u njegovoj školi ne provodi identifikacija djece.

13. Trinaesto pitanje u intervjuu glasilo je: „Imate li u školi organiziranu aktivnost za darovitu djecu? Ako DA navedite koje.“ Na postavljeno pitanje bila su dva ponuđena odgovora. Prvi ponuđeni odgovor glasio je DA, a drugi NE. Ispitanici intervjuja trebali su samo pritisnuti na željeni kružić koji se nalazio ispred njihovog odgovora. Ispitanici su imali mogućnost upisati koja se organizirana aktivnost za darovite provodi u njihovoj školi. Na postavljeno pitanje odgovorilo je pet ispitanika. Njih četvero je reklo da ne provode organiziranu aktivnost za darovitu djecu u njihovoj školi, dok je jedna osoba odgovorila da provode organiziranu aktivnost za darovitu djecu u njihovoj školi. Također je taj ispitanik odgovorio da vode dvije skupine identificiranih darovitih učenika.
14. Četrnaesto pitanje u intervjuu glasilo je: „Imate li potrebu još nešto navesti, a vezano je uz temu možete to učiniti ovdje.“ Na postavljeno pitanje pedagozi su trebali slobodnim stilom, svojim riječima, napisati svoje odgovore. Na ponuđeno pitanje dobili smo jedan odgovor. Odgovor je glasio: 1. Ne.

7.1. Zaključak provedenog intervjua

Sagledavajući sve aspekte provedenoga istraživanja putem intervjua koji su ispunjavali pedagozi možemo zaključiti da znaju prepoznati i klasificirati učenike koji spadaju u učenike s posebnim potrebama. Pedagozi su iznijeli svoje mišljenje i strategije za svaku vrstu posebnih potreba kod djece, te možemo zaključiti da u većini koriste slične metode rada s djecom s posebnim potrebama. Brojne edukacije i radionice koje bi pohađali učitelji i pedagozi za rad s djecom s posebnim potrebama uvele bi inovacije u njihov rad s djecom s posebnim potrebama. Na pitanje kakva je suradnja s roditeljima, pedagozi su različito napisali svoje odgovore. Neki od njih su zadovoljni suradnjom, te ističu kako su roditelji zadovoljni, dok drugi roditelji i nisu toliko zainteresirani za promjene. No, možemo zaključiti da svi roditelji žele najbolje svojoj djeci, te se boje određenih promjena. Roditelje treba informirati i uputiti u bilo kakav oblik rada učitelja s učenicima. Na postavljeno pitanje koje prednosti i nedostatke uočavaju u radu s posebnim potrebama, pedagozi su istaknuli pozitivne strane kao što su razvijanje empatije kod ostalih učenika, učenje o različitosti, a kao negativne aspekte u većini su se složili s time da je najveći problem u nedostatku vremena i još više posla za učitelja koji je već dovoljno okupiran različitim poslovima.

8. ZAKLJUČAK

Kognitivne strategije poučavanja i učenja djece s posebnim potrebama treba prilagoditi učenikovim mogućnostima i njihovim poteškoćama. Svako dijete, svaka osoba je individua za sebe, te kao takva iziskuje individualan pristup od strane učitelja. Učitelji trebaju biti informirani o stanju i dijagnozi svakoga pojedinoga učenika u razredu. Rad s djecom s posebnim potrebama iziskuje dosta napora, te ulaganje više truda i vremena u rad i pripremu rada. Postoje brojne posebne potrebe kod učenika koje smo podijelili na: učenici s oštećenjem vida, učenici s oštećenjem sluha, učenici s poremećajem jezične komunikacije, učenici sa specifičnim teškoćama u učenju, učenici s tjelesnim invaliditetom i kroničnim bolestima, učenici sa sniženim intelektualnim sposobnostima, učenici s poremećajem s autističnog spektra, učenici s poremećajima u ponašanju i daroviti učenici. Svaka od ovih navedenih poteškoća iziskuje određenu kognitivnu strategiju s kojom se usmjerava i prilagođava rad s svakim pojedinim djetetom. Inkluzija takve djece s posebnim potrebama omogućava i pruža takvoj djeci normalno odrastanje, rad i učenje sa svojim vršnjacima. Inkluzija je od velikog značaja za samo dijete s posebnim potrebama, ali i za ostale njegove vršnjake, učitelje, obitelj i zajednicu. Ostali učenici koji imaju priliku biti u razredu s učenikom s posebnim potrebama razvijaju empatiju i razvijaju pozitivno mišljenje na temu različitosti. Da bi se inkluzija što uspješnije provela isto tako učitelji trebaju prolaziti razne radionice i seminare kako bi se što više educirali i znali na koji način pristupiti djeci s posebnim potrebama. Veliku ulogu ima dobra komunikacija učitelja i roditelja. Dobra komunikacija utječe na pravilan razvoj djeteta, jer učitelj i roditelj zajedno dolaze do pronalaska što boljeg i bržeg načina kako doći do određenog cilja. U drugome dijelu našega završnoga rada provedeno je istraživanje u kojemu su ispitani pedagozi o kognitivnim strategijama poučavanja učenika s posebnim potrebama. Iz istraživanja se zaključuje da škole imaju određene standardne postupke rada s učenicima s posebnim potrebama, te da bi se u što većoj mjeri trebale provesti edukacije za sve učitelje u odgojno-obrazovnome procesu kako bi to dovelo do što boljšega uspjeha u radu s djecom s posebnim potrebama.

9. SAŽETAK

Svaki učenik posjeduje individualne potrebe kojima se učitelji i roditelji trebaju prilagoditi. Svaki učenik s određenom posebnom potrebom iziskuje posebnu strategiju i način poučavanja i učenja. Često zanemarena činjenica jest da se u učenike s posebnim potrebama ubrajaju i daroviti učenici. Daroviti učenici razlikuju se od druge djece po svojim sposobnostima i mogućnostima. Tako ta djeca primjerice imaju veliku sposobnost stvaralačkog mišljenja i apstraktnog rasuđivanja. Inkluzija učenika s posebnim potrebama od velike je važnosti za samog učenika, a samim time i za učitelje, obitelj i zajednicu. Ona omogućuje povezivanje i međusobnu suradnju djece s posebnim potrebama i one djece koja nemaju posebne potrebe. Veliku ulogu u odgoju i obrazovanju djece imaju učitelji, no ključnu ulogu imaju roditelji. Dobra komunikacija roditelja i učitelja ključ je uspjeha. Njihova zajednička suradnja doprinosi boljem razvoju i napretku djeteta. Intervjuiranjem pedagoga dobiva se uvid u njihovo znanje te sposobnosti koje posjeduju u radu s djecom s posebnim potrebama.

10. SUMMARY

Each student has individual needs, and teachers and parents need to adapt to them. Each student with a particular need requires a specific strategy in teaching and learning. An often disregarded fact is that in special needs students we also include gifted students. Dedicated students differ from other children by their abilities and opportunities. Thus, for example, children have a great ability to think creatively and abstract thinking. Inclusion of students with special needs is of great importance to both students, teachers, the family and the community. It enables the connection and co-operation of children with special needs and children who do not have special needs. Teachers unquestionably have a great role in child education and education, but parents have a key role to play as well. Good communication between parents and teachers is the key to success. Their co-operation contributes to the better development and advancement of the child. By conducting interviews with pedagogues, it provides insight into the knowledge and skills they possess in dealing with children with special needs.

11. POPIS LITERATURE

1. Adžić, D., (2011.): Darovitost i rad s darovitim učenicima, Kako teoriju prenijeti u praksu, Stručni rad, Zagreb,
2. Breakwell, G., (1990.): Vještine vođenja intervjua, Naklada Slap, Jastrebarsko,
3. Daniels, E., Stafford, K.(2003.): Kurikulum za inkluziju, Udruga roditelja: Korak po korak“, Zagreb,
4. Dimitrović, P., (2010.): Preduvjeti za primjenu inkluzije, Izvorni znanstveni rad, Univerzitet u Istočnom Sarajevu (Bosna i Hercegovina),
5. Duvnjak, K., Cvetković – Lay, J., (2017.): Priručnik za rad s darovitim učenicima u ra zrednoj nastavi, Bioteka, Zagreb,
6. Jurković, Z., Važnost komunikacije u funkcioniranju organizacije, Stručni rad,
7. Krampač – Grljušić, A., Marinić, I., (2007.): Posebno dijete, Grafika, Osijek,
8. Montague, M., (1997.): Cognitive strategy instruction in mathematics for students with learning disabilities. Journal of learning disabilities
9. O Regan, J. F., (2008.): Kako se nositi s djecom problematična ponašanja, Ljevak, Zagreb,
- 10.Radetić – Pajić, M., (2013.): Prilagodbe u radu s djecom s teškoćama u razvoju u odgojno – obrazovnim ustanovama, Zelina, Pula,
11. Romstein, K., Sekulić – Majurec, A., (2015.): Obrnuta inkluzija – pedagoške vrijednosti i potencijali,
- 12.Thompson, J., (2016.): Vodič za rad s djecom i učenicima s posebnim odgojno – obrazovnim potrebama, Educa, Zagreb,
- 13.Zrilić, S., (2011.): Djeca s posebnim potrebama u vrtiću i nižim razredima osnovne škole,Sveučilište u Zadru, Zadar.

12. POPIS MREŽNIH IZVORA

1. Autizam – jednaki u različitosti, dostupno na: <https://autizam.net/home/autizam-je/> (Pristupljeno: 11.05.2019.)
2. Bitna obilježja disleksije, dostupno na: <http://hud.hr/bitna-obiljezja-disleksije/> (Pristupljeno: 01.06.2019.)
3. Bontech, Oštećenje sluha, dostupno na: <https://bontech.hr/ostecenje-sluha/> (Pristupljeno: 01.06.2019.)
4. Butorac, Ž., Strategije učenja, , dostupno na: https://www.azoo.hr/images/stories/dokumenti/ravnateljnimaterijali/Butorac_Strategije_ucenja.pdf (Pristupljeno: 01.06.2019.)
5. Darovita djeca i učenici, dostupno na: <https://gov.hr/moja-uprava/obrazovanje/djeca-s-posebnim-potrebama/darovita-djeca-i-ucenici/304> (Pristupljeno: 04.06.2019.)
6. Darovitost, dostupno na: <https://kzz-lumen.net/sto-je> (Pristupljeno: 04.06.2019.)
7. Daroviti učenici, URL: <https://hrcak.srce.hr/63364>
8. Diskakulija, dostupno na : <http://hud.hr/diskalkulija/> (Pristupljeno: 01.06.2019.)
9. Disleksija i disgrafija, dostupno na : <http://www.edukacija.hr/tecaj/disleksija-i-disgrafija/1317/> (Pristupljeno: 01.06.2019.)
10. Inkluzija djece s teškoćama u razvoju u redovan sustav odgoja i obrazovanja, dostupno na: <http://zadar-21.hr/inkluzija-djece-s-teskocama-u-razvoju-u-redovan-sustav-odgoja-i-obrazovanja/> (Pristupljeno: 01.06.2019.)
11. Inkluzija u školi – inkluzija u društvu, dostupno na: <http://www.svjetlorijeci.ba/kolumne/inkluzija-u-%C5%A1koli-%E2%80%93-inkluzija-u-dru%C5%A1tvu> (Pristupljeno: 05.06.2019.)
12. Inkluzivno obrazovanje – opšti koncepti, dostupno na: https://www.skolapkb.edu.rs/uploads/9/5/8/1/9581579/opsti_koncepti_inkluzije.pdf (Pristupljeno: 04.06.2019.)
13. Intervju – alat za procjenu kandidata i djelatnika, dostupno na: http://www.artisrei.hr/userfiles/hr/files/skrinja_znanja/clanci/registirani/Intervju-alat-procjena-kandidata-djelatnika-r.pdf (Pristupljeno: 21.05.2019.)
14. Intervju, dostupno na: <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=27678> (Pristupljeno: 21.05.2019.)
15. Kognitivne strategije učenja, dostupno na: <https://www.edukacentar.hr/EdukaJunior/Kognitivne-strategije-ucenja> (Pristupljeno: 01. 06. 2019.)

16. Komunikacija u nastavi, dostupno na: <http://www.unizg.hr/studiji-i-studiranje/cjelozivotno-obrazovanje-i-usavrsavanje/podrska-nastavnicima/ucenje-i-poucavanje-u-visokom-obrazovanju-upravo/komunikacija/> (Pristupljeno: 05.06.2019.)
17. Ministarstvo znanosti i obrazovanja, dostupno na: <https://mzo.hr/hr/daroviti-ucenici> (Pristupljeno: 01.06.2019.)
18. Načini komunikacije, dostupno na: http://www.dodir.hr/hzj.php#.XOV4F_nrMgh (Pristupljeno: 07.05.2019.)
19. Pravilnik o osnovnoškolskom odgoju i obrazovanju darovitih učenika, dostupno na : https://www.azoo.hr/images/stories/dokumenti/propisi/Pravilnici_15.pdf, (Pristupljeno: 04.06.2019.)
20. Prilagodbe pristupa učenja i poučavanja za učenike s teškoćama, dostupno na: http://ss-obrtna-tehnicka-st.skole.hr/upload/ss-obrtna-tehnicka-st/images/static3/1150/attachment/Individualizacija_pristupa_i_metoda_poucavanja.pdf (Pristupljeno: 5.06.2019.)
21. Rad s darovitim učenicima, dostupno na; http://www.hzos.hr/upload_data/site_files/sazetak-daroviti-2014..pdf (Pristupljeno: 04.06.2019.)
22. Spajanje u zdravu cjelinu, dostupno na : <http://www.zzjzpgz.hr/nzl/37/spajanje.htm> (Pristupljeno: 05.06.2019.)
23. Stavovi nastavnika osnovnih škola o inkluziji, dostupno na: https://s3.amazonaws.com/academia.edu.documents/44504915/Microsoft_Word_07_H_BORIC_Selma_TOMIC_Ruza_Stavovi_nastavnika_osnovnih_skola_o_inkluziji.pdf?AWSAccessKeyId=AKIAIWOWYYGZ2Y53UL3A&Expires=1559669996&Signature=O65C6lbnpsTNqelddU3fuXrzc%2Bg%3D&response-contentdisposition=inline%3B%20filename%3DSTAVOVI_NASTAVNIKA_OSNOVNIH_SKOLA_O_INKL.pdf (Pristupljeno: 04.06.2019.)
24. Strategije učenja, dostupno na: URL: https://www.azoo.hr/images/stories/dokumenti/ravnateljimatelijali/Butorac_Strategije_ucenja.pdf (Pristupljeno 04.06.2019.)
25. Statistički podaci o slijepim i slabovidnim osobama u svijetu, dostupno na: <http://www.monokl.hr/savjet/statisticki-podaci-o-slijepim-i-slabovidnim-osobama-u-svijetu/1083/> (Pristupljeno: 05.05.2019.)
26. Suradnja između roditelja i učitelja, dostupno na: http://www.skole.hr/dobro-je-znati/odgoj?news_id=8489 (Pristupljeno: 05.06.2019.)
27. Suvremene strategije poučavanja i učenja djece s posebnim potrebama, dostupno na: URL: <https://pogledkrozprozor.wordpress.com/2008/09/28/suvremene-strategije-poucavanja-i-ucenja-djece-s-posebnim-potrebama/> (Pristupljeno: 05.06.2019.)

28. Vodić kroz inkluziju u obrazovanju, dostupno na:

http://www.skolegijum.ba/static/files/biblioteka/pdf/5460fe14bb195_06Vodickrozinkluzijuobrazovanju.pdf (Pristupljeno: 05.06.2019.)

29. Zupanc, A., Suvremene strategije poučavanja i učenja djece s posebnim potrebama, dostupno na:

<https://pogledkrozprozor.wordpress.com/2008/09/28/suvremene-strategije-poucavanja-i-ucenja-djece-s-posebnim-potrebama/> (Pristupljeno: 04.06.2019.)